

BORBA JAKOVLJEVA S BOGOM

(Post 32, 23—33)*

DR. ADALBERT REBIĆ

Tko god pažljivo čita biblijski izvještaj o Jakovljevoj borbi s Bogom (Post 32,23—33) nailazi na poteškoće koje ne može sam bez ozbiljnijeg studija riješiti. Spontano se naime odmah nameću pitanja: kako se Bog može boriti s čovjekom, ili obratno? Kako uopće Bog u nekom ljudskom liku može ući u povijest jednog običnog čovjeka? Još gore: kako može čovjek Boga svladati i nadvladati? I zašto se taj Bog boji jutarnje zore i sunčeva sjaja? I ne samo ova nego još i mnoga druga pitanja nastaju u onome tko pažljivo čita ovaj teški tekst Staroga zavjeta. Poteškoće s tim tekstom nemaju samo obični čitaoci Biblije nego i oni koji su teologiju svršili i sada su u službi Riječi Božje. Oni se dapače nalaze pred još većim poteškoćama, kako naime taj biblijski tekst protumačiti današnjem čovjeku koji je prožet povijesnim mentalitetom i kritičkim duhom. Za njega — priznajmo — taj biblijski izvještaj zvuči kao neka bajka, pučka priča ili legenda. I ne može — pogotovu ako nije produbljeni vjernik — bez daljnjega prihvatiti taj izvještaj u svom golom obliku bez tumačenja koje bi ga zadovoljavalo. Zato je dužnost službenika Riječi Božje, bilo svećenika bilo laika katehete, ponirati u takve teške tekstove i tražiti u njima onaj smisao i sadržaj koji su u nj usadili biblijski pisci.

U ovom napisu želimo egzegetski obraditi ovaj tako teški biblijski tekst o Jakovljevoj borbi s Bogom (Post 32,23—33) služeći se pri tom suvremenim egzegetskim metodama i najnovijim podacima egzegetskog istraživanja. Na ovom području naime zadnjih godina istraživanja su s velikim uspjesima pokročila prilično naprijed.

Ovakav izvještaj kao što ga nalazimo u Post 32,23—33 nalazimo i u drugih naroda dakako u nešto drugačijem obliku. Postoje mitovi i kaže (njem. Sagen) u književnostima starog istoka o borbama bogova međusobno i o borbama bogova s ljudima. Staroistočnjačke genealogije bogova iz mezopotamske književne baštine govore nam o podrijetlu nekih bogova i o tome kako su obično mlađi bogovi u okrutnim borbama ubijali starije bogove. Tako bog *Ea*, bog vodâ ubija svog oca *Apsu*; Marduk, sin *Ee*, ubija božansku roditeljku *Tiamat*. Prema grčkim kažama bog *Kronos*

* Predavanje održano 15. listopada 1977. u povodu otvaranja nove akademske godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.

ubija svog oca boga *Uranosa* a njega pak ubija njegov vlastiti sin bog *Zeus*. U grčkim mitovima prikazuje se kako su se međusobno borili bogovi i ljudi junaci (usp. Homerove pjesme o događajima oko Troje). Grčki junak *Diomed* pogađa uz pomoć božice *Atene* strelicom u jednoj bici samog boga rata *Aresa* koji se bori protiv *Diameda* na strani Trojanaca.

Slično — a dakako i prilično različito — čitamo o borbi jednog čovjeka — ovaj puta izraelskog patrijarha *Jakova-Izraela* — s Bogom *Jahvom* kod *Jabokova* gaza. Mi ćemo najprije pažljivo pročitati sam tekst, staviti ga u njegov kontekst, analizirati strukturu, redakciju i pokazati povijest tradicije tog teksta iznoseći pri tom i teološke naglaske biblijskog pisca.

1. TEKST

²³ One noći on (odn. *Jakov*) ustane,
uzme obje svoje žene, obje svoje sluškinje
i svoje jedanaestero djece
te *prijede* *Jabok* preko *gaza*.

²⁴ *Prebacivši* njih na drugu stranu toka,
prebaci zatim ostalo što bijaše njegovu.

²⁵ *Jakov* ostane sam.
I neki se čovjek *rvao* s njim dok nije zora svanula.

²⁶ Videći da ga ne može *svladati*,
ugane mu bedro pri zglobu,
tako da se *Jakovu* kuk iščaošio
dok su se *rvali*.

²⁷ Potom reče: Pusti me, jer zora sviće!
Ali on odgovori: Neću te pustiti
dok me ne *blagosloviš*.

²⁸ Nato ga onaj zapita: Kako ti je *ime*?
Odgovori: *Jakov*!

²⁹ Onaj reče: Više se nećeš *zvati* *Jakov*,
nego *Izrael*,
jer si se hrabro *borio* i s Bogom i s ljudima,
i *nadvladao* si.

³⁰ Onda zapita *Jakov*: Reci mi svoje *ime*!
Odgovori onaj: Za moje me *ime* ne smiješ pitati!
I tu ga *blagoslovi*!

³¹ Onom mjestu *Jakov* nadjene ime *Peniel*,
jer: Vidjeh Boga licem u lice,
i na životu ostadoh.

³² Sunce je nad njim bilo ogranulo
kad je *prolazio* *Peniel*.
Hramao je zbog kuka.

³³ Zato Izraelci do današnjeg dana
ne jedu kukovnu tetivu
što se nalazi na bedrenom zglobu,
budući da je Jakovljevi bedreni zglobovi
bio iščašen u kukovnoj tetivi.

(Post 32,23—33)

Vrhunac ovog biblijskog teksta je u r. 29: »Jer si se hrabro borio i s Bogom i s ljudima, i nadvladao si!« To je zapravo srž cijelog odlomka. Jakov-Izrael borio se i nadvladao je Boga i ljude. Ovaj će nam redak biti važan poslije u tumačenju ovog odlomka. No najprije istaknimo ono što mnoge najviše iznenađuje pri čitanju ovog odlomka. Prije svega, zašto uopće ovakav opis u Svetom pismu. Nije li ono što se ovdje opisuje u očitoj suprotnosti sa slikom koju Sveto pismo inače ima o uzvišenom, nepobjedivom, jakom i svemogućem Bogu? Zar se Bog doista spustio na razinu samog čovjeka i u liku jednog čovjeka borio, rvaao, s drugim čovjekom. Što je zapravo biblijski pisac, koji nam je prenio ovaj opis, htio ovime izreći? Nije li on htio reći nešto sasvim drugo nego to kako je jedan običan čovjek nadvladao Boga? Biblijski tekst kao takav bez tumačenja očito nas ovdje ne može zadovoljiti. Moramo ga pažljivo i marljivo raščlaniti da bismo mogli doći do srži, do glavne misli, do Božje poruke koju je pisac u nj unio. Moramo ispitati koji je cilj imao pisac, kakve motive, dok je u ovom tekstu prenosio svojim suvremenicima jednu staru kažu. I moramo se pitati, kakvu je to on teologiju, predodžbu i misao o Bogu i čovjeku unio u tu staru kažu.

Biblijskog pisca koji nam je prenio ovu staru kažu i teološki je obogatio zovemo *Jahvist*. Zovemo ga tako zato jer on Boga uvijek naziva u izvorniku *Jahve*. Živio je u desetom stoljeću za vrijeme kralja Salomona i djelovao je najvjerojatnije na njegovu dvoru. Pisao je za kralja povijest i toj povijesti stavio je velik uvod: prapovijest i povijest izraelskih patrijarha. Posegao je za dalekom prošlošću da bi pokazao kako je Bog izabrao Abrahama, Izaka i Jakova i dao im obećanja o novoj zemlji i o bogatom potomstvu. Jahvist je želio pokazati kako su se sva ta obećanja sada na Salomonu i na izraelskom narodu ispunila. Jahvist ima izvrstan stil, umije pripovijedati i ima zaokruženu i dobro utemeljenu teologiju. Voli tumačiti, i to veoma kratko i sržno, imena mjesta, predmeta i osoba. Tako u njegovom opusu ima oko 60tak tumačenja starih imena mjesta i osoba. Ta njegova tumačenja nazivamo etimološkim etiologijama. U imenima tražio je naime uzroke i početke sadašnjosti. Boga je tako prisno povezao s čovjekom da u njegovim opisima Bog nastupa kao oplemenjeni i idealizirani čovjek koji čovjeku pristupa, s njime razgovara, s njime blaguje i blagoslivlje ga. Takav način opisivanja Boga nazivamo antropomorfnim. Jahvist je od svih drugih biblijskih pisaca najantropomorfnije o Bogu pisao.

Jahvist je bio marljivi sakupljač i redaktor starijih usmenih predaja. Njegovu teološku zamisao otkrivamo u njegovim vlastitim tekstovima i u dobro smišljenom redosljedu kojim je te tekstove poredao i u jednu cjelinu stavio. U tome je postupao tako da pokaže djela Jahvina na izraelskom narodu.

2. KONTEKST

Odlomak Post 32,23—33 stoji na kraju dugačkog niza Jahvinih blagoslova i obećanja izraelskim patrijarsima Abrahamu, Izaku i Jakovu.

Prema Jahvisti Bog je u Post 12,1—3 ovako govorio Abrahamu:

»Idi iz zemlje svoje,
iz zavičaja i doma očinskog,
u krajeve koje ću ti pokazati.
Velik ću narod od tebe učiniti,
blagoslovit ću te, ime ću ti uzveličati,
i sam ćeš biti *blagoslov*.
Blagoslavljat ću one koji te *blagoslavljali* budu,
koji te budu kleli, njih ću proklinjati;
sva plemena na zemlji tobom će se *blagoslavljati!*«

U ovom tako kratkom tekstu pet puta se spominje riječ »blagoslov« odnosno »blagosloviti«. Blagoslov je srž obećanja Božjega Abrahamu. Blagoslov je dodijeljen najprije Abrahamu a onda i svima onima koji ga budu htjeli prihvatiti. Srž ovog blagoslova bit će brojno potomstvo i vlastita domovina (usp. Post 13,16; 15,5; 17,5s; 18,18; 22,17). Taj će blagoslov biti kasnije obećan ponovno i patrijarsima Izaku i Jakovu (usp. Post 26,4.24; 28,14; 35,11). Tako kao što je Bog Abrahamu obećao blagoslov obećaje ga i Izaku:

»Ne silazi u Egipat:
boravi u zemlji koju ću ti označiti.
U ovoj se zemlji nastani,
ja ću s tobom biti i *blagoslavljati te*;
tebi i tvome potomstvu dat ću sve ove krajeve,
da izvršim zakletvu kojom sam se zakleo tvome ocu
Abrahamu. *Tvoje ću potomstvo umnožiti*
kao zvijezde na nebesima
i tvome ću potomstvu predati sve ove krajeve,
tako da će se tvojim potomstvom
blagoslavljati svi krajevi zemlje . . .
Ja sam Bog oca tvoga Abrahama.
Ne boj se, ja sam s tobom!
Blagoslavljat ću te, potomke ti umnožiti,
zbog Abrahama, sluge svojega!«

(26,2—4.24)

U ovom je tekstu Jahvist ponovio gotovo iste riječi obećanja koje je donio ranije u Post 12,1—3 u svezi Abrahama.

U svezi Jakovljeve povijesti Jahvist nam donosi dva veoma značajna religiozna događaja, Jakovljevan san u Betelu (28,10—22) i borbu Jakovljevu s Bogom (32,23—33). I jedan i drugi događaj oblikovao je tako da se slažu s ranijim obećanjima koja je Bog dao izraelskim patrijarsima. I u jednom i u drugom događaju sadržan je Božji blagoslov Jakovu. Jakov je prevario

svog brata i svog oca. Zato je morao pobjeći stricu Labanu. Tako, izgleda, Jakovu sada izmiče njegov blagoslov. Ali upravo u tom trenutku kad napušta svoju domovinu, obećanu domovinu, i kad se čini da gubi Božji blagoslov, Bog mu u Betelu obećaje *i zemlju i brojno potomstvo*:

»Zemlju na kojoj ležiš dat ću tebi i tvome potomstvu.
Tvojih će potomaka biti kao praha na zemlji;
raširit ćete se na zapad, istok, sjever i jug;
tobom će se i tvojim potomstvom
blagoslivljati svi narodi zemlje!«

(Post 28, 13s)

Temu blagoslova koju inače preuzima već iz ranije povijesti Abrahame sada proširuje novim obećanjem o proširenju Izraela na sjever, jug, istok i zapad. Tako će Božji blagoslov lakše doći do drugih naroda koji također trebaju biti dionici tog blagoslova.

Nakon mnogo godina odlučuje se Jakov vratiti u svoju domovinu zajedno sa svojim ženama, slugama, sluškinjama, svojim stadom i sa svim imanjem svojim. Nalazi se u Penuelu pred gazom kod rijeke Jaboka. S onu stranu je već područje Ezava, njegova brata, koji bi mu se mogao osvetiti zato što ga je prevario za blagoslov Božji. Doista, Jakov računa na krvavu bitku s Ezavom. Glasnik mu javlja da se brat Ezav približava s četom od 400 dobro naoružanih ljudi. Jakov dijeli svoje stado na dva tabora, da pred Ezavom spasi barem polovicu svojeg imanja. Ako naime Ezav napadne jedan tabor, drugi će se moći spasiti bijegom. U toj nevolji Jakov se utječe Bogu slijedećom molitvom:

»O Bože oca moga Abrahama! Bože oca moga Izaka!
O Jahve, koji si mi naredio: Vрати se u svoj
rodni kraj, i ja ću ti biti dobrostiv!
Nisam vrijedan sve dobrote koju si tako postojano
iskazivao svome sluzi. Ta samo sam sa svojim štapom
nekoć prešao ovaj Jordan, a sad sam narastao u dva
tabora. Izbavi me od šaka moga brata, od šaka Ezavovih!
Inače se bojim da bi mogao doći i umlatiti i mene, i
i majke, i djecu. Ti si rekao: Obilnim ću te dobrima
obasipati i tvoje potomstvo umnožiti poput pijeska
u moru koji se ne da prebrojiti zbog množine.«

(Post 32,10—13)

Ovu poniznu i jednostavnu molitvu Jakovljevu Bog usliša. Uslišanje molitve i Božji odgovor opisao je Jahvist etimološki u odlomku koji odmah slijedi. Istina Jahvist je mogao oblikovati Božji odgovor i u izravnom Božjem govoru, kao na primjer ovako: »Ne boj se! Ja ću biti s tobom sada i uvijek! Ja ću ti kao znak dati novo ime: Izrael, jer si se borio s ljudima i s Bogom i pobijedio ih.« To bi doista bila srž Božjeg odgovora na Jakovljevu molitvu. Taj odgovor Božji međutim ne vrijedi samo za Jakova nego za cijeli Izrael, narod Božji. Jahvist naime tumači ime *Izrael* u smislu borbe i pobjede izraelskog naroda nad poganskim narodima.

Kontekstualna povezanost Jakovljeve molitve Bogu i Jakovljeve borbe s Bogom može se dokazati s više razloga:

1. *Gramatički razlog.* U Post 32,10 Jahvist je prije molitve naveo ime Jakova kao subjekta te molitve: »Onda se *Jakov* pomoli«, a na početku odlomka o borbi Jakovljevoj u Penuelu stoji jednostavna lična zamjenica umjesto imena: »One noći *on* ustane«. Ime *Jakov* pojavljuje se tek u r. 25 i to zato da bi Jahvist povezao ime *Jakov* s glagolom 'abaq što na hebrejskom jeziku znači *boriti se, rvati se*.

2. *Stilski razlog.* Jakovljevu molitvu i odgovor Božji na tu molitvu sastavio je jedan te isti pisac, Jahvist. Cjelina teksta poremećena je kasnijim dodatkom rr. 14b—22 iz *elohističke* predaje. Jahvistički je odlomak samo 32,10—14a.23—33.

3. *Sadržajni razlog.* Božje obećanje dato patrijarsima ponavlja se i u ovom Božjem odgovoru na Jakovljevu molitvu. U odlomku u kojem Jahvist opisuje borbu Jakovljevu s Bogom spominje pet puta riječ *blagoslov* ili *blagosloviti*.

4. *Formalno-strukturalni razlog.* U nizu Božjih obećanja susrećemo osim stanovitog penjanja s obzirom na sadržaj (blagoslov, potomstvo, posjed zemlje) još i stanovito penjanje s obzirom na oblik odnosno formu pripovijedanja. U svezi s obećanjem datim Abrahamu susrećemo samo Božji govor. Kod Izaka već susrećemo proširenje s ukazanjem Božjim: »Jahve mu se ukaže i reče«; dakle susrećemo već *teofaniju*. U Betelu pak Jakov već ima nebesko viđenje: gleda otvoreno nebo i kako anđeli po ljestvama silaze i uzlaze na nebo. A u Penuelu nalazimo *dvije* književne vrste u svezi te iste stvarnosti, naime molitvu i etiološku pripovijest. Posljednja je pripovijest veoma dramatizirana za razliku od prethodnih. To je vrhunac obećanja Božjih patrijarsima. Tu Jahvist pogađa bit i srž Božjeg obećanja Izraelu: pobjeda Izraela nad poganskim narodima a s time u vezi i udio poganskih naroda u Božjem blagoslovu preko izraelskog naroda (najprije simbioza, a onda prozelitizam).

Jahvist je u ovim perikopama htio Izraelcima poručiti da su oni djeca pobjede, djeca blagoslova. Na njima su se ostvarila obećanja koja je Bog nekoć dao Abrahamu, Izaku i Jakovu. Tu teološku izreku Jahvist je veoma vješto obukao u *etiološku* pripovijest koju susrećemo ovdje u Post 32,23—33.

3. STRUKTURA

U odlomku Post 32,23—33 susrećemo jedan primjer jahvističke *etimološke* (od grčke riječi: *etimon* = pravo značenje riječi) *etiologije* (od grčkog *aition* = razlog, uzrok). Jahvist naime želi u okviru jedne pripovijesti protumačiti i opravdati postojeće ime, ime koje je on našao u starijim predajama. Nije ga dakle sam izmislio. U našem slučaju našao je u usmenoj predaji za istog patrijarha pored imena *Jakov* još i ime *Izrael*. (Neki egzegete danas smatraju da su to zapravo prvotno bila dva patrijarha, praoca izraelskog naroda). A znao je da se i cijeli narod izraelski zove *Izrael*. On tumači značenje tog imena u ovom kontekstu kao »Bog se bori« ili »on se bori s Bogom« (od hebr. *sara* = boriti se, rvati se i

'el = bog, Bog). Da bi svoje tumačenje iznio što je moguće plastičnije — a to je bilo u krvi starog istočnjaka — on ga uokviruje u jednu staru pučku kažu. Tako oblikovanu pripovijest ugrađuje u svoju povijest izraelskih patrijarha.

Ovaj je odlomak veoma vješto građen. *Glavni dio* (rr. 25—31) uokviren je *na početku* recima 23—24 (uvod) a *na kraju* recima 32—33 (zaključak). Okvir je međusobno dobro povezan riječima koje smo u tekstu stavili u kurziv. To su riječi *blagoslov/blagosloviti*, *rvati se* i *preći gaz*. U ovoj strukturi one su u funkciji »riječi vodice«. Riječ »preći« susrećemo pet puta: četiri puta na početku i jedamput na kraju. Dakle, glavni se događaj prema okvirnoj strukturi sastoji od prijelaza Jakovljeva i njegove pratnje preko gaza rijeke Jaboka. Scena se odigrava »noću« kod mjesta koje se zove »Penuel« (hebr. lice Božje) a završava se izlaskom »sunca«. U ovaj okvir, početni i završni, stavljen je *glavni dio* rr. 25—31.

Glavni dio možemo raščlaniti u tri scene. *Prva* scena (rr. 25—26) sastavljena je od veoma kratkog i srznog izvještaja o imenu patrijarha, o njegovoj borbi s nekim zagonetnim nepoznatim čovjekom sve do zore te o tome kako je isti Jakova ozlijedio na bedru to jest iščaošio mu kuk. Pisac je u ovom dijelu veoma škrt riječima i opisima. Ništa ne saznajemo o samom tijeku borbe, o pojedinim fazama borbe; ništa o imenu onog zagonetnog čovjeka. Pisac ne navodi u tom dijelu nikakav razgovor. Sve se događa u šutnji. Dva puta upotrebljava hebrejsku riječ 'abaq za *rvati se* odnosno *boriti se* očito zato da ukaže na ime *Jakov* i na ime rijeke *Jabok*. Igra slučaja.

Druga scena (rr. 27—30) za razliku od prve sastoji se naprotiv samo od razgovora između onog nepoznatog zagonetnog čovjeka i Jakova. Vrhunac tog razgovora jest davanje novog imena. Scena je koncentrično građena to jest oko *središta* (podjeljivanje novog imena i etiološko tumačenje tog imena) paralelno su porazmještene riječi »blagosloviti« i »ime«. Crtežno mogli bismo tu koncentracijsku strukturu ovako prikazati:

A *blagosloviti*

B *ime*

b *ime*

o *Izrael* = boriti se, nadvladati

b' *ime*

B' *ime*

A' *blagosloviti*

Iz ovakve koncentrične strukture saznajemo da je glavni cilj pisca u ovom dijelu istaknuti podjeljivanje novog imena i njegovo značenje.

S obzirom na ovu drugu scenu ima nekoliko pitanja na koje treba odgovoriti.

1. Što u r. 29. znači ono »s čovjekom« (ili »s ljudima« prema drugim prevodiocima)? Neki egzegete misle da je to dodatak koji je ovdje dodao sam Jahvist. Zašto? Zato da bi naglasio ono izvanredno značenje imena *Izrael* prema kojemu se Jakov borio s Bogom i nadvladao ga. Drugi misle da je pisac želio ukazati na bezbrojne pobjede Jakovljeve s ljudima koje konačno dosižu vrhunac u pobjedi Jakovljevoj nad Bogom samim (usp.

lukavstvom stečeni blagoslov!). No izgleda rješenje ipak treba tražiti u stilu jahvističkog pripovijedanja. U r. 25 Jahvist je spomenuo Jakovljeva suparnika. To je »neki čovjek«! Nije dakle bog, najmanje Bog Jahve. Ali u r. 29 želi protumačiti značenje riječi »*Izrae-el*«. A u toj riječi je sastavni dio rječca »*el*« što na hebrejskom znači »*Bog*«. Zato je Jahvist u borbu upleo Boga. No u izvornom hebrejskom tekstu stoje ovdje riječi u množini, dakle »bogovi« i »ljudi« (»*kî karîta 'im 'elohim ve 'im 'anasîm*«). Radi se o svojevrsnoj hiperboli. Mi to ispravno onda prevodimo: »jer si se hrabro borio i s Bogom, i s čovjekom!«

2. Drugo je pitanje kako to Jakov može Boga nadvladati? Ne radi se toliko o tome da bi Jakov u nekoj borbi fizički nadvladao Boga nego se zapravo radi o tome da je Jakov konačno izvojevao onaj blagoslov Božji za koji se toliko borio. On je taj blagoslov za se izborio; nije ga hereditarno baštinio; nije bio prvorođenac. Fizički je baštinik blagoslova Božjeg bio prvorođenac *Ezav* a ne Jakov. Da je doista posrijedi ta teološka preokupacija Jahviste, vidi se i iz stila samog pripovijedanja kada npr. paralelno usporedimo r. 26 s r. 29:

Neki se čovjek rvao s Jakovom sve do zore
i nije ga mogao svladati (r. 26)
Jakov se rvao s Bogom
i nadvladao ga (r. 29).

3. Zašto Jakov želi saznati ime svojeg protivnika? Možda zato da bi znao u ime kojeg božanstva se dotični bori. Iza riječi: »Za moje me ime ne smiješ pitati!« krije se inače misao o zabrani izgovaranja imena Božjeg (budući da je u jahvističkoj redakciji posrijedi Bog Jahve). Božanski suparnik uostalom odaje svoje ime time što Jakova blagoslivlje. A jedino Jahve blagoslivlje izraelske patrijarhe. Tako dakle ime tog suborca jest *Jahve*, *Bog Izraela*.

Treća scena (r. 31) zapravo više ne spada u glavni dio opisa borbe Jakovljeve s Bogom i s ljudima. Ta je scena mogla izostati ili je mogla biti stavljena u okvir. Pisac je naime u ovoj trećoj sceni donio i etiologiju imena *Penuel* (ili: *Peniel*), koje na hebrejskom jeziku znači »lice (hebr. *panim*) Božje (hebr. *'el*)«. Ime ovog mjesta bilo je poznato već u starijim predajama o ovom mjestu, u onim predajama koje su postojale prije dolaska Rubenova plemena u ovaj kraj. U tim predizraelskim predajama tumačilo se vjerojatno ime *Penuel* na slijedeći način. Kod gaza preko rijeke *Jabok* nalazila se neka pećina u obliku ljudske glave. Taj su oblik stanovnici poistovjetili s »licem Božjim«, s licem onog boga koji čuva prijelaz preko rijeke *Jaboka* na ovom mjestu i štiti prelaznike. Jahvist je smatrao umjesnim i sadržajnim tu predaju ovdje povezati s predajom o borbi Jakovljevoj i tako unijeti novi elemenat u tu pripovijest naime to da je Jakov Boga gledao »licem na lice«.

Okvirni završetak (rr. 32—33) sadrži još jednu etiologiju. Izraelski običaj ne jesti kukovnu tetivu dovodi Jahvist u vezu s povredom Jakovljeva kuka u borbi s Bogom i ljudima. Inače u Starome zavjetu nigdje ne nalazimo taj običaj ili taj obred. Pisac je očito nastojao što je moguće više etiologija na jednome mjestu donijeti i protumačiti te ih povezati s po-
višeću spasenja.

Kakve je književne vrste ovaj odlomak o Jakovljevoj borbi s Bogom i s čovjekom? Ovo je pitanje veoma važno i na nj treba neophodno odgovoriti. Ako naime znamo kakve je književne vrste neki biblijski odlomak, onda mnogo znamo i o samom cilju koji je imao biblijski pisac pišući taj odlomak. A saznajemo nešto i o samoj naravi sadržaja.

Za ovaj naš odlomak neki egzegete tvrde da je on *etiološka kaža* (njem. ätiologische Sage) a drugi ga smatraju jednostavno *etiološkom pričom* (njem. ätiologische Erzählung). Moramo iskreno reći da novija egzegetska istraživanja ovaj odlomak i njemu slične odlomke sve češće stavljaju među tzv. *kaže* (njem. Sage) Staroga zavjeta. Tako govore o *pučkim i kultskim* kažama ili o kažama za neko mjesto ili o kažama za neki događaj u prirodi. Prema njima postoje kaže o prapovijesti, kaže o biblijskim patrijarsima, kaže o izlasku i putovanju Izraelaca kroz pustinju te kaže o biblijskim junacima.

Što zapravo suvremeni egzegete i stručnjaci književnosti podrazumijevaju pod pojmom »*kaža*« (njem. Sage)? *Kaža* je neka pripovijest koja želi prenijeti odnosno ispričati za buduća pokoljenja neku stvarnost koja se davno dogodila. Sadržaj takve kaže obično je s obzirom na prostor i vrijeme *nestvaran*. To ne znači da je on zato lažan. *Kaža* pripovijeda ono što se zbililo ali zajedno s time i ono što se nikad nije zbililo. Srž onog što se u kaži pripovijeda obično je stvarna; dogodilo se ali se nije dogodilo onako kako se to u kaži pripovijeda. *Kaža* naime u svoje pripovijedanje unosi mnoge nove elemente pripovijedanja koji zanimaju pripovjedača i slušača. *Kaža* se dakle u tome bitno razlikuje od pisanja povijesti. *Kaža* je obično naivne, djetinje naravi. Voli upotrebljavati žive slike, razvija priču u duhu svoje bujne istočnjačke mašte, i veoma je konkretna i zorna. *Kaža* se razlikuje i od *mita*. *Mit* za razliku od kaže voli unositi, i to u prvi plan, u svoje pripovijedanje bogove koji su životno zainteresirani za ljudsko događanje. Moramo priznati da je koji puta ipak veoma teško odrediti granice između kaže i mita ili obične pripovijesti.

Mnogi egzegete smatraju naš odlomak jednostavno *biblijskom pripoviješću* (njem. biblische Erzählung). Biblijski pisac u biblijskoj pripovijesti jednostavno pripovijeda, dakako na sebi svojstven način, ono što je saznao iz starijih predaja o prapovijesti, o izraelskim patrijarsima ili o izlasku i putovanju Izraelaca kroz pustinju.

S obzirom na ovaj naš odlomak teško bismo se odlučili nazvati ga biblijskom *kažom* (njem. Sage). Književna vrsta *kaže* naime dobro odgovara tim biblijskim pripovijestima u njihovu predizraelskom odnosno prebiblijskom stadiju. U tom stadiju ima doista mnogo gradiva koje bismo mogli označiti književnom vrstom *kaže*. *Kaža* naime u sebi sadrži neku mješavinu povijesnog i onog što proizlazi iz bujne mašte istočnjaka. A u biblijskim odlomcima u kojima biblijski pisac kazuje staru »povijest« (u biblijskom smislu) izraelskih patrijarha gledamo jednostavno biblijske pripovijesti etiološke naravi. Naime u njima biblijski pisac želi svojim suvremenicima protumačiti neko ime, neki običaj, neki događaj, neki postojeći predmet u prirodi (na pr. kamen neobičnog izgleda, ruševine nekog mjesta i tako dalje). U tu pripovijest dakako unosi svoju teologiju, svoje gledanje na Boga i na povijest Izraela.

Dakle, naš odlomak o Jakovljevoj borbi s Bogom i s čovjekom spadao bi među *etiološke pripovijesti* kojima biblijski pisac želi protumačiti neku stvarnost koja se davno dogodila i za koju zapravo nitko više ne zna *kako* se dogodila (uostalom sjetima se da je između nekih događaja i Jahvistova vremena proteklo i po petsto, šesto, sedamsto i više godina!). Etiološka pripovijest je za Jahvistu samo izražajno sredstvo koje stoji sasvim na liniji Jahvistova stila i na liniji ostalih biblijskih pisaca. Jahvist na posebni način voli etiološke pripovijesti. On ih samo u Postanku, Izlasku i Brojevima donosi oko šezdesetak.

Na kraju možemo se još pitati *zašto* je biblijski pisac ispričao tu pripovijest? Postoje dvije mogućnosti. Možda je Jahvist htio protumačiti iznenadnu promjenu u Jakovljevu karakteru. Jakov je naime iznenada postao od lukava i bojažljiva čovjeka hrabar čovjek i pobjednik. Donedavno je samo svojim lukavstvom dobivao blagoslov a sad se za blagoslov bori. A možda je — a to je i vjerojatnije — biblijski pisac opisujući Jakovljevu borbu s Bogom i s čovjekom imao pred očima *više* cijeli narod *Izrael* nego samo patrijarhu Jakova. Izrael je baštinió svoje *ime* od svojeg praoca Jakova-Izraela, a s imenom zajedno baštinió je i *blagoslov Jakovljev*. Čitav se narod izraelski bori s Bogom i s ljudima kao što se nekoć borio Jakov. I čitav narod pobjeđuje Boga, odnosno bogove, i ljude kao što ih je pobijedio Jakov. Biblijski je pisac svjedok te pobjede. On se naime osjeća siguran i pouzdan pobjednik u obećanoj zemlji koja je dojučer bila u vlasti kanaanskih plemena koja su bila mnogo jača od izraelskih plemena. U ovom odlomku želi biblijski pisac nagovoriti narod neka i dalje ostane uz takvog Boga koji uspješno vodi njihovu povijest k sretnom svršetku, k pobjedi, uz takvog naime Boga uz kakvog je prianjao Jakov. Nagovara narod neka ostane vjeran takvom Bogu koji sve zlo konačno okreće u dobro kao što je to učinio u Jakovljevu slučaju. A tko nadvlada Boga kao što ga je nadvladao Jakov taj više ne može imati neprijatelja među ljudima; taj je apsolutni pobjednik.

Tako je pisanje biblijskog pisca Jahvistu zapravo sasvim u službi njegova navještaja, njegove kerigme. On je svjedok velikog političkog uspjeha izraelskog naroda; narod se naselio u starim gradovima, trguje, podiže zgrade, njeguje književnost... Jahvist piše na dvoru kralja Salomona. Piše povrh toga za samog kralja, da uzveliča njegovu osobu i njegovu povijest. Jahvist je dakle svjestan veličine svojeg naroda i svojeg kralja. Ali je svjestan i svih opasnosti koje sa svih strana prijete vjeri izraelskog naroda. Stalno kontaktirajući s drugim narodima dolazi izraelski narod sve više pod poganski utjecaj. Ta i sam kralj Salomon podlegao je tom utjecaju; podlegao je naime poganskom utjecaju svojih žena te je za njih dao graditi u samoj okolici Jeruzalema oltare i hramove u čast njihovih bogova. To mu Jahvist zamjerava, ali mu se to ne usuđuje izravno spocitnuti kao što će to kasnije učiniti deuteronomijski pisac (knjige Samuele i knjige Kraljeva; usp. osobito 1 Kr 11,4).

U takvoj sredini piše Jahvist povijest svojeg naroda. Poput ostalih povjesničara i on piše povijest s posebnog stajališta koje je vlastito samo njemu. Htio je pokazati kako je Jahve sprovodio u djelo i ostvarivao svoj spasenjski nacrt s ljudima sve od stvaranja prvog čovjeka pa do ulaska Izraela u obećanu zemlju. Glavna mu je misao vodilja: obećana zemlja, zemlja obećana Abrahamu-Izaku-Jakovu, dana je sada Izraelu; Izrael

postaje velik narod: ostvaruje se obećanje o mnogobrojnom potomstvu. Jahvist opisuje obećanje i ostvarenje obećanja veoma dramatičnim slikama. Sabire, sažima, spaja, oblikuje, naglašava i tumači razne stare predaje. Tako je nastalo velebno djelo izraelske povijesti koje zahvaljujemo Jahvistu što je živio polovicom 10. stoljeća pr. Kr. U tom djelu Jahvist pokazuje kako se Bog ponašao prema Izraelu što se nalazi u sredini poganskih naroda. Pokazuje kako preko tog Izraela Bog želi spasiti sve ljude. U tom planu Božjem Jakov ima posebno mjesto i posebnu ulogu. Glavna je dakle Jahvistova preokupacija teološke naravi. To je povijest Boga i Izraela. Zato je to spasenjska povijest, sveta povijest, a ne bilo kakva povijest.

U svom *opusu* Jahvist je naglašavao da je jedino Bog Jahve pravi Bog izraelskog naroda; jedino on vodi narod k pobjedi, k sreći i k zadovoljstvu. To će kasnije naglašavati i svi proroci. Da bi Izrael imao neko jamstvo da će ga Jahve i dalje voditi, Jahvist zato pokazuje što je taj Jahve učinio za narod u prošlosti. Prošlost je dokaz za budućnost. Pokazuje kako ga je taj Jahve učinio velikim narodom i pobjednikom nad mnogo jačim poganskim narodima. Pokazuje kako su se na izraelskom narodu ostvarila sva obećanja koja je nekoć Bog davao patrijarsima Abrahamu, Izaku i Jakovu. Sadašnji uspjesi izraelskog naroda plod su i učinak obećanog Božjeg blagoslova. Ako dakle narod želi i ubuduće biti dionik tog Božjeg blagoslova koji je Jahve obećao patrijarsima, onda mora Jahvi ostati vjeran onako kako su Jahvi ostajali vjerni patrijarsi Abraham, Izak i Jakov. To je dakle bio cilj Jahvistovog pripovijedanja o prošlosti izraelskog naroda. To njegovo pripovijedanje bilo je izraelskom narodu tako dragocjeno i vrijedno da su kasniji pisci i redaktori to pripovijedanje Jahvista budno čuvali. Unijeli su to u svoje svete knjige da trajno ostane poukom svim pokoljenjima za sva vremena. I mi još danas čitamo ta njegova razmatranja o prošlosti i o njima razmišljamo te iz njih učimo kako danas biti vjeran Bogu.

5. POVIJEST PREDAJE

Odakle biblijskom piscu, Jahvistu, gradivo za ovu povijest o borbi Jakovljevoj s Bogom i s čovjekom? Je li to možda njegovo izvorno djelo, plod njegove mašte?

Ako samo malo pažljivije čitamo tekst Post 32,23—33. odmah ćemo primijetiti neke neusklađenosti koje nam mogu ukazati na put u traženju predaje koja je postojala prije ovog našeg odlomka.

Prvo, redak 26b »tako da se Jakovu kuk iščašio« ne pristaje u kontekst. Prema ovom djelu retka 26 Jakov je slabiji, on je podlegao. A ipak već u retku 27 moli Jakovljevo suparnik Jakova da »ga pusti, jer zora sviće«. Iz ovog retka zaključujemo da je Jakovljevo suparnik pogođen i nadvladan pa zato sada moli Jakova da ga pusti prije nego svane zora. Kad bi bio pobjednik, ne bi Jakova molio da ga pusti prije zore. Redak 26 dakle nije baš sasvim jasan: u njemu se ne kaže izričito tko je koga udario. Ali na temelju 27 retka i onog što poslije tog retka slijedi zaključujemo da je onaj nepoznati bio pogođen i nadvladan.

Drugo, što znači ono pitanje nepoznatog čovjeka: »Pusti me, jer zora sviće« (r. 27)? Zaključujemo da se dotični boji zore, svjetla, sunca, dana. Dolaskom sunca, gubi svoju tajanstvenu snagu. Dotle je sve u redu. Ali ako se sada prisjetimo da te riječi prema sadašnjem tekstu izgovara Bog Jahve, Bog Izraela, odmah nam se nameće pitanje: kako može Bog Jahve izgovoriti takve riječi, on koji je gospodar sunca, svjetla, zore i dana. Bog Jahve ne smije se bojati sunčane svjetlosti! Niti on treba čovjeka moliti da ga pusti! Iz ove poteškoće nameće se nužno sljedeći logički zaključak: u ovoj se pripovijesti prvotno nije moglo raditi o Jahvi (u hebrejskom izvorniku stoji »ki sarita 'im 'elohim ve 'im 'anasim«, a ne »'im Jahve«). Uostalom nikako ne ide u okvir izraelske vjere da bi čovjek mogao pobijediti, nadvladati Boga, i da bi čovjeka Bog Jahve molio za oslobođenje.

Iz rečenog logički slijedi pretpostavka, nije li ovom biblijskom tekstu pretpostojao neki drugi predizraelski tekst odnosno predizraelska predaja. Mi smo zapravo već usput spomenuli da je vjerojatno već prije Jahvista, dapače već i prije dolaska Izraelaca u obećanu zemlju postojala takva slična predaja u nešto drugačijem obliku među plemenima koja su nastala sjeverno područje oko rijeke Jordana i Jaboka. Ta predaja bi imala svoje izvorište kod plemena koje je živjelo uz gaz preko rijeke Jabok. Ovo je mjesto kasnije nazvano *Penuel* što znači »lice Božje«. Na tom mjestu bio je moguć prijelaz preko rijeke Jaboka ali ne bez opasnosti po život. Tu je mogla nastati priča, kaže, koja je mogla u svom praobliku glasiti kako slijedi. *Nekada, davno bješe tomu, neki je čovjek prelazio preko rijeke Jaboka. Tu ga napadne neki nepoznati tajanstveni čovjek. Svjestan da mu nije dorastao, posegne za rvačkim trikom i udari nepoznatog čovjeka u bedro te ga tako svlada. Nato nepoznati počne moliti: Pusti me prije nego zora svane! Tada čovjek upozna da se rvao s nekim nadnaravnim bićem, s noćnim duhom. Iskoristi situaciju i zahtjedne od nepoznatog da ga, prije nego li će ga pustiti, blagoslovi. I tako (na trik) dobije blagoslov od nepoznatog čovjeka, od noćnog duha.* (Tako Kaiser, *Mythische Bedeutung*, str. 95s). Povod za takvu priču nije trebao biti samo opasan prijelaz preko rijeke Jaboka nego i neobični oblik hridine koja se dizala iznad tog mjesta. Ona je imala — ima još i danas — oblik ljudske glave. Ovo je uostalom i bilo razlogom da su već prastanovnici to mjesto nazvali *Penuel* to jest *Božje lice*.

U takvom jednostavnom obliku, kakav gore iznijesmo, mogla je kaže odnosno priča kolati stoljećima u ovom kraju, s pokoljenja na pokoljenje, sve do onog vremena kad se ovdje naselilo pleme Rubenovo (1.100 godine pr. Kr.). Naravno oni su tu priču preuzeli i dalje prepričavali. Ali oni su tu priču izvukli iz anonimnosti. Glavni je junak sada postao Jakov, praotac Rubenova plemena, koji je mnogo ranije živio (negdje između 17. i 15. stoljeća pr. Kr.). Ta je priča sada doživjela *drugu* fazu svoje povijesti, u kojoj ta predaja dobiva izrazito izraelski karakter. Cilj te predaje sada postaje pokazati u kako se opasnoj situaciji nalazio Jakov prije ulaska u Kanaan: neko nadnaravno biće, El, htio mu je spriječiti ulazak u obećanu zemlju.

Onda je u 10. stoljeću za tu predaju saznao Jahvist koji je skupljao stare predaje po Izraelu. On je tu predaju spojio s Jakovljevom poviješću tako da pokaže da je onaj čovjek koji se borio s Bogom i s ljudima bio upravo Jakov. Primijenivši tu priču, kažu, na Jakova, on je u nju unio

mного od svojeg teološkog razmišljanja o Jakovu i o njegovu značenju za sav izraelski narod. Poticaj za takav postupak dalo mu je i ime »Izrael« koje je u njem pobuđivalo predodžbu o »boriti se« (hebr. *sara*) i o »Bogu« (hebr. *'el*). U njegovim rukama tako ta predaja doživljava *treću* fazu i odlučnu, konačnu fazu. On ju je naime temeljito redigirao. Prema njemu Jakov se borio na gazu kod rijeke Jaboka s nikim drugim nego sa samim Jahvom, Bogom izraelskim. U toj je točki Jahvist učinio bitnu promjenu, bitnu redakciju stare predaje. U drugim je crtama ona inače ostala nepromijenjena. Dodavši onda u rr. 10—13 molitvu koju Jakov izriče Bogu, Jahvist pokazuje da je Jakov ipak onaj slabiji, grešnik, koji treba milost i pomoć Božju. Jakov je mali čovjek. Ali upravo kao takav on je upleten u Božje planove, u Božju povijest s čovjekom. Tu Jakov postaje velik, jer postaje dionik Božjeg blagoslova koji je prije njega već Abrahamu obećan. U Penuelu Jakov dobiva onaj blagoslov koji mu je Jahve obećao kod Betela. Vidio je sada Boga »licem u lice«. Jakovljeva je molitva uslišana.

Pišući i redigirajući tu staru predaju — opet ističemo — Jahvist ima pred očima sav Izrael, Izrael svojeg vremena (10. st. pr. Kr.). Obećanja koja su bila dana Jakovu ostvarila su se sada na cijelom Izraelu. U ovom odlomku zapravo Izrael priča svoju vlastitu povijest.

Vidimo kako su Izraelci nastanjujući se u kanaanskoj zemlji vješto koristili stare predaje dajući im novi oblik i novi sadržaj već prema tomu kako je to njihova vjera u Jahvu naređivala i usmjeravala. Vidjesmo kako je Jahvist preuzeo zapravo samo književni oblik, okvir, u koji je on unio onda svoju teologiju. Jahvist nije nikako mogao prihvatiti da bi Jakov pobijedio Boga u onom smislu kako je to bilo ispričano u praobliku te predaje. Za Jahvistu Bog koji bi bio u vlasti čovjeka ne bi više bio Bog. Jahvist jasno ističe da je Bog jači, a Jakov slabiji. Bog dijeli blagoslov, Jakov prima blagoslov.

LITERATURA

Werner DOMMERSHAUSEN, *Ringkampf mit Gott. Eine ungläubliche biblische Geschichte* (Kleine Reihe zur Bibel 9), KBW Stuttgart 1969; ISTI, *Israel-Gott kämpft. Ein neuer Deutungsversuch zu Gen 32, 23—33*, u *Trierer Theologische Zeitschrift* 78(1969) 321—334; Karl ELLIGER, *Das Jakobuskampf am Jabbok. Gen 32, 23ff. als hermeneutisches Problem*, u *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 48(1951) 1—31; Hermann GUNKEL, *Die Sagen der Genesis*, Göttingen 1923; HINKER-SPEIDEL, *Wenn die Bibel recht hätte* (tal. prijevod *Se la Bibbia avesse ragione?* edizioni Paoline Bari 1972, str. 47—56); O. KAISER, *Die mythische Bedeutung des Meeres in Ägypten, Ugarit und Israel* (BZAW 78) Berlin 1962; R. KILLIAN, *Isaaks Opferung* (SBS 44) KBW Stuttgart 1970, 11—14; Gerhard von RAD, *Das erste Buch Mose* (ATD 2,4) Göttingen 1964; F. van TRIGHT, *Die Geschichte der Patriarchen*, Mainz 1963, s. 102—107.